

GENEALOGIAE DEORUM – EGY KIADATLAN HUMANISTA KÖLTEMÉNY (COD. LAT. 423.)

Dolgozatom témája egy ismeretlen humanista költő *Genealogiae deorum* című költeménye. A szöveggel kapcsolatos kutatás célja egy kritikai szövegkiadás készítése. Tudomásom szerint a mű két kéziratban maradt fenn, de mindmáig kiadatlan. Az OSzK-ban őrzött, részletesebben bemutatásra kerülő kódex (Cod. Lat. 423) történetét feldolgoztam, a kéziratot személyesen tanulmányoztam, a szövegét átírtam.¹ A bécsi Österreichische Nationalbibliothek Cod. 250 számú kódexét mikrofilmen volt lehetőségem tanulmányozni.

A dolgozat első részében a kéziratokkal kapcsolatos tudnivalókat tárgyalom, kitérek a Cod. Lat. 423. fizikai tulajdonságaira és provenienciájára, megadom a kiadásban használt rövidítéseket (Sigla), bemutatom a szöveg néhány helyesírási sajátosságát (Ortographica), megállapítom a kéziratok egymáshoz való viszonyát (Stemma), majd a bevezető utolsó szakaszában kitérek a költemény verstani jellemzőire (Metrica). Ezután megkísérlem elhelyezni a költeményt a humanista irodalmi hagyományban, röviden ismertetem a legfontosabb ókori és kortárs forrásokat, valamint kiemelem a szöveg néhány tartalmi érdekességét. A záró részben következik a szöveg kritikai apparatussal kiegészített kiadása. Jelen dolgozatban a terjedelmi korlátozás miatt számos fontos kérdésre nem térhetek ki: a szöveghez készített kommentár, fordítás és index reményeim szerint egy nagyobb tanulmány részét fogja alkotni.

A COD. LAT. 423. LEÍRÁSA

Az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött Cod. Lat. 423. jelzetű kézirat pergamenből készült, 35 foliumot tartalmaz, egy-egy folium mérete 175 X 282 mm.² Csontos János 1881-ben így jellemzi a kódex állapotát: „nedvességtől és penésztől sokat szenvedett hárttyakézirat.”³ Noha a kódexet 1910 után restaurálták,⁴ egyes lapok szélein még ma is látszanak elszíneződések.

¹ A Cod. Lat. 423-ról készült felvételek megtalálhatók online is:

<http://www.corvina.oszk.hu/corvinas-html/hub1codlat423.htm> (letöltve 2014. november 9.)

² CSAPODI, Cs. – CSAPODINÉ GÁRDONYI, K.: *Bibliotheca Corviniana*. Budapest 1990, 41.

³ CSONTOSI, J.: Latin Corvin-codexek bibliographiai jegyzéke. *MKSzle* 6 (1881) 157.

⁴ ROZSONDAI, M.: A Corvin Mátyás számára készített aranyozott bőrkötésekről. In: MONOK, I. (szerk.): *A holló jegyében - Fejezetek a Corvinák történetéből*. Budapest 2008, 198.

Az íráskép tiszta, szépen olvasható antikva rotunda. Illuminálását tekintve teljesen díszítetlen.⁵ Scriptorát nem ismerjük, bár Thallóczy Lajos szerint az írás megegyezik a bécsi Österreichische Nationalbibliothek tulajdonában lévő 250 és 1037 jelzetű kódexekével.⁶ Ez azonban – legalábbis ami a *Genealogiae* 250-es kódexben fennmaradt szövegét illeti – a behatóbb vizsgálat után kétségesnek tűnik.

A kódexet corvinának tekintik, ami első ránézésre nem egyértelmű. A corvinákat általában három fő ismérv alapján szokás hitelesíteni: (1) szerepel-e benne Mátyás neve, (2) szerepel-e benne Mátyás címere, illetve (3) eredeti, a corvinákra jellemző-e a kézirat kötése.⁷ A feltételek közül a Cod. Lat. 423 csak a harmadiknak felel meg, ugyanis Mátyás mint megrendelő neve nem szerepel a kódexben, a címer pedig már csak azért is hiányzik, mert hagyományos helye, vagyis az első lap alsó széle sérült.⁸

A corvinaként való hitelesítés ez esetben tehát kizárólag a jellegzetes aranyozott kötésen alapszik. A corvináknak körülbelül az egyharmada maradt fenn eredeti, illetve restaurált kötésben, közülük 46 rendelkezik a szóban forgó kódexhez hasonló, egyedi, aranyozott bőrkötéssel, 17 selyem-, vagy bársonykötéssel, 10 pedig II. Ulászlónak készített bőrkötéssel.⁹

Az egységes aranyozott kötések többsége vörösesbarna színű volt, finom kecske- vagy juhbőrből készítették őket. E kötés bevezetése csakúgy, mint a kódexek címerrel való ellátása az egységesítés célját szolgálta, és Taddeo Ugoletto könyvtárszervezői tevékenységéhez köthető.¹⁰ Ugoletto Mátyás király harmadik könyvtárosa, s egyben Corvin János nevelője volt, működésének ideje (1485-86) a Corvina könyvtár fénykora.¹¹ A bőrkötések mind ugyanabban a budai műhelyben készültek, egy itáliai mester vezetésével, aki azonban Mátyás halála után, 1490-ben elhagyta az országot, így a II. Ulászló idején készült példányok eltérnek a korábbiaktól. A kötés díszítése itáliai mintán alapszik, de újszerű és egyedi vonásokat mutat. Általában évszám nem, csak a címer és a műre vonatkozó felirat került a kötetek fedőlapjára. Mivel a Corvina-könyvtár

⁵ CSAPODI, CS. – CSAPODINÉ GÁRDONYI, K. i. m. (2. j.) 41.

⁶ CSAPODI, CS. – CSAPODINÉ GÁRDONYI, K.: *Bibliotheca Hungarica. Kódexek és nyomtatott könyvek Magyarországon 1526 előtt*. Budapest 1988, I, 269; THALLÓCZY, L.: Corvin-códexekről. *MKSzle* 16 (1891) 3.

⁷ ROZSONDAI i. m. (4. j.) 193.

⁸ BERKOVITS, I.: *A magyarországi corvinák*. Budapest 1962, 20.

⁹ ROZSONDAI i. m. (4. j.) 193.

¹⁰ ROZSONDAI i. m. (4. j.) 200.

¹¹ CSAPODI, CS. – CSAPODINÉ GÁRDONYI, K.: Mátyás király könyvtára. In: Földesi, F. (szerk.): *Bibliotheca Corviniana 1490-1990. Nemzetközi Corvinakiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban Mátyás király halálának 500. évfordulójára*. Budapest 1990, 13–31.

Mátyás önreprezentációjának és legitimációjának fontos eszköze volt, valószínűleg az évszám elhagyása is az uralkodócsalád örökkévalóságát kívánta kifejezni.¹²

A Cod. Lat. 423 kötése tehát eredeti, aranyozott, címeres corvina bőrkötés, poncolt arany metszéssel díszítve.¹³ Díszítése „hangsúlyozott középdíszes kompozíciójú”,¹⁴ megtalálható rajta Mátyás király címere:¹⁵ „nyitott arany lemez koronával fedett négyelt címerpajzs: 1. és 4. mezejében a magyar pólyás címer, 2. és 3. mezejében Csehország címere.”¹⁶ Restaurálása során, még Bécsben, 1910 körül, egy súlyos hiba következtében elő- és hátlapját fordítva illesztették vissza, miután körbevágták.¹⁷ Jelenleg tehát az első táblán található meg a hátsó borító, a felirattal együtt, amelyet a latin nyelvű kódexek esetében eredetileg a hátlapra írtak, a hátsó táblán pedig fejjel lefelé látható az elülső borító.

A COD. LAT. 423. TARTALMA¹⁸

A *Genealogiae deorum*, a görög-római istenek származását tárgyaló hexameterben íródott epikus költemény a kódexben szereplő első mű, 473 sora majdnem 9 foliót foglal el (1–9). Szerzője ismeretlen, valószínűleg keresztény vallású személy. A mű vége felé legalábbis, ahol a római császárok felsorolása következik, ezt írja: *et illi / Tiberius; Christum sub quo legimus crucifixum* (463–464), ezért a szakirodalomban a szerzőt Poeta Christianus néven említik.

A kódexben szereplő második mű (9–17) részlet Cassius Dio történeti munkájából, mégpedig Marcus Antonius beszéde Iulius Caesar temetésén (Cassius Dio: *Oratio M. Antonii in funere Iulii Caesaris per Baptistam Guarinum translata*), amelyet Battista Guarino fordított latinra, és ajánlott Niccolo d’Este ferrarai hercegnek.¹⁹

A harmadik, legterjedelmesebb mű (17–35) Guarino saját beszéde a ferrarai gimnázium megnyitása alkalmából, 1453-ból (Guarinus, Baptista: *Oratio in inchoando feliciter Ferrariensi gymnasio habita anno 1453*);²⁰ az iskola igazgatója Battista apja, Guarino Veronese volt.²¹ A

¹² ROZSONDAI i. m. (4. j.) 200–203.

¹³ CSAPODI, CS. – CSAPODINÉ GÁRDONYI, K. i. m. (2. j.) 41.

¹⁴ ROZSONDAI i. m. (4. j.) 196.

¹⁵ BARTONIEK, E.: *Codices manu scripti Latini medii aevi*. Budapest 1940, 382 (423. sz.).

¹⁶ FÖGEL, J.: A Corvina-könyvtár katalógusa. In: FRAKNÓI, V. et al.: *Bibliotheca Corvina*. Budapest 1927, 179.

¹⁷ ROZSONDAI i. m. (4. j.) 197–198.

¹⁸ BARTONIEK i. m. (15. j.) 382.

¹⁹ BERKOVITS i. m. (8. j.) 20.

²⁰ CSAPODI, CS. – CSAPODINÉ GÁRDONYI, K. i. m. (2. j.) 41.

²¹ JANKOVITS, L.: *Nobilis Ingenio. Janus Pannonius költészete*. Arad 2012, 16.

beszédben Battista az egyes tudományszakokat és legfontosabb ókori képviselőiket mutatja be, gondolatmenete kiindulópontjául a *sophia* és *philosophia* fogalmát választva. A szöveg érdekessége, hogy a görög kulcsszavakat vörös színnel írták.²²

A COD. LAT. 423. PROVENIENCIÁJA

A kódex „Bartonek Emma szerint Budán, Berkovits szerint Itáliában, talán Ferrarában készült a XV. század második felében.”²³ Zsupán Edina a kódex keletkezési idejét 1453 és 1470 közé teszi.²⁴ Szerinte ferrarai írással van dolgunk, így vagy egy ferrarai műhelyben készült a kódex (bár a pergamen használata nem vall Itáliára), vagy pedig egy budai műhelyben, de ferrarai scriptorok keze által.²⁵

A kézirat eredeti tulajdonosa ismeretlen. Zsupán Edina valószínűsíti, hogy a kódex Battista Guarino, Janus Pannonius barátja révén került Magyarországra, pontosabban Vitéz János könyvtárába, mivel a margináliák között az ő kezétől származó vörös tintás bejegyzéseket találhatunk. Innen kerülhetett aztán a kódex később Mátyás könyvtárába.²⁶

Berkovits azt is megkockáztatja, hogy a kódex, mivel tartalmazza Guarino két művét is, eredetileg talán Janus Pannoniusé lehetett. Szerinte Mátyás címerével látták el a kéziratot, miután a Corvinába került, majd később ezt vágták le az első oldal aljáról.²⁷ Annyi bizonyos, hogy a 423-as jelzetű kódex Mátyás könyvtárába került, valószínűleg Ugoletto könyvtárosi működése alatt.²⁸

Mátyás 1490-ben bekövetkezett halála után II. Ulászló próbálta stabilizálni a könyvtár helyzetét, de az állományt gyarapítani nem tudta, sőt pénz híján több corvinát is elajándékozott. Ebben az időben kerülhetett Bécsbe a Cod. Lat. 423. is, Johannes Cuspinianus tulajdonaként, akinek a possessor-bejegyzését ott találjuk az első megmaradt pergamen-oldalon. Itt olvasható a C M P azaz *Cuspinianus Medicus Poeta* rövidítés, valamint a 414-es sorszám, amely minden

²² ZSUPÁN, E.: Katalógustételek – II. terem. In: MONOK, I. (szerk.): *Csillag a holló árnyékában. Vitéz János és a humanizmus kezdetei Magyarországon*. Budapest 2008, 159.

²³ CSAPODI, CS. – CSAPODINÉ GÁRDONYI, K.: *Bibliotheca Corviniana*. Budapest 1967, 42.

²⁴ ZSUPÁN i. m. (22. j.) 159.

²⁵ Zsupán Edina szíves szóbeli közlése.

²⁶ ZSUPÁN i. m. (22. j.) 159–160.

²⁷ BERKOVITS i. m. (8. j.) 20: „Mivel a kódex első lapjának alsó széle le van vágva, nem lehetetlen, hogy annak idején belefestették Mátyás címerét, amelyet utóbb kivágtak. Tekintve, hogy e kódex a ferrarai Guarino művét tartalmazza, aki Janus Pannonius barátja volt, felvetődik a gondolat, hogy a könyv eredetileg Janus Pannonius tulajdonában volt.”

²⁸ ROZSONDAI i. m. (4. j.) 200.

bizonyval Cuspinianus könyvtárában lehetett a kódex jelzete.²⁹ Az élelmes humanista tudós, aki I. Miksa császár budai követeként huszonötször járt Budán, jól ismerte a Corvinát és értékes kódexekre tett szert belőle.³⁰

1540-ben a bibliofil bécsi érsek, Johannes Fabri vette meg a kódexet.³¹ Fabri hagyatékából a bécsi egyetem Szent Miklós-kollégiumába került, amelyről az 1 verso és 35 recto oldalon található szöveg tanúskodik.³² Az első oldal tetején futó szöveg, közvetlen a *Genealogiae deorum* cím fölött: *Liber est reverendissimi patris et domini Doctoris Ioannis Fabri episcopi Viennensis propriis, et non episcopatus pecuniis emptus, et post mortem ipsius in Bibliotheca Collegii Iur(istarum) Dion(ysius) Nicolas ad usum inhabitantium studentum, et studiosorum iuxta suam ordinationem collocandus. Actum X Ianuarii Anno M.D.X.2. Ex singulari mandato et ex ore ipsius Reverendissimi. Henricus Phleger.*³³ A Szent Miklós-kollégiumból 1756-ban a bécsi Udvari Könyvtárba, a mai Österreichische Nationalbibliothekbe került, ahol a Cod. 109 jelzetet kapta.³⁴

Az első világháború után, az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásával azonban időszzerűvé vált a Bécsben lévő magyar kincsek sorsának rendezése. „A magyar békedelegációnak sikerült elérnie, hogy a trianoni békeszerződés 177. paragrafusa kötelezze Ausztriát »a magyar szellemi tulajdon alá tartozó tárgyak« kiszolgáltatására.”³⁵ Az 1923-ban megkezdett tárgyalás perrel végződött, amelynek eredményeképpen 1932-ben megszületett az ún. velencei megállapodás. Ennek értelmében 16 corvinát, közülük a Cod. Lat. 423-t is visszakapta a magyar állam. A rákövetkező évben a Nemzeti Múzeumban kerültek kiállításra a visszaszerzett kódexek, majd az Országos Széchényi Könyvtárban helyezték el őket, ahol a mai napig őrzik őket.³⁶

A COD. 250 (ÖNB)

A kritikai szövegkiadás elkészítésének szempontjából elengedhetetlen, hogy a kéziratot összevegyük a másik fellelhető példánnyal, a bécsi 250-es jelzetű kódexszel. Egyrészt a két kódex

²⁹ Zsupán Edina szíves szóbeli közlése.

³⁰ FÖGEL, J.: A Corvina-könyvtár katalógusa. In: FRAKNÓI, V. et al.: *Bibliotheca Corvina*. Budapest 1927, 21.

³¹ ZSUPÁN i. m. (22. j.) 160.

³² BARTONIEK i. m. (15. j.); ZSUPÁN i. m. (22. j.) 160.

³³ Lakatos Bálint átírása, kiegészítve BARTONIEK i. m. (15. j.) alapján.

³⁴ CSAPODI, CS. – CSAPODINÉ GÁRDONYI, K. i. m. (2. j.) 41.

³⁵ MADAS, E.: A Corvina újkori története Magyarországon. In: MONOK, I. (szerk.): *A holló jegyében - Fejezetek a Corvinák történetéből*. Budapest 2008, 198.

³⁶ MADAS i. m. (35. j.) 65–81.

keletkezésének és provenienciájának köze lehet egymáshoz, másrészt a bécsi kódex nem sérült, a kézirat a *Genealogiae* teljes szövegét tartalmazza – annyi különbséggel, hogy itt 1 foliumon 23, míg a budapesti kódexben 27 sor olvasható. Így az a szerencsés helyzet áll elő, hogy a Cod. 250 alapján nyílik lehetőség a Cod. Lat. 423. hiányzó két sorának pótlására.

A Cod. 250 tartalma – a Cassius Dio-féle fordítástól eltekintve – azonos a Cod. Lat. 423. tartalmával. A kézirat teljesen díszítetlen, kötése azonban megegyezik Janus Pannonius lipcsei kódexének (bécsi Ficinus-kódex, Cod. Lat. 2472) kötésével, amiért Csapodi szerint „sokkal nagyobb valószínűséggel lehet Janus Pannonius könyvei közé sorolni”, mint a Cod. Lat. 423-at.³⁷ „A kötetet a benne olvasható bejegyzés szerint 1512-ben Magyarországon vásárolták 25 magyar forintért, külföldi tulajdonosa Cuspinianus, azután Fabri volt.”³⁸

Érdekesség, hogy az iniciálék és a görög szavak helye üresen maradt. Ennek oka feltételezésem szerint az lehet, hogy mindkettő színes tintával készült volna, csakúgy, mint a Cod. Lat. 423-ban, ezért a scriptor a beírást későbbre hagyta, ám erre végül nem került sor. A Cod. Lat. 423-ban a Battista-beszéd címe és a benne szereplő görög szavak vörössel szerepelnek,³⁹ valószínűleg ez így lett volna a Cod. 250 esetében is.

SIGLA

I. Codices medii aevi:

B = Budensis OSzK Cod. Lat. 423.

V = Vindobonensis ÖNB Cod. 250

II. Aliae notae:

B² = scriptura a prima manu correcta

B³ = scriptura a manu posteriore correcta

V² = scriptura a prima manu correcta

³⁷ CSAPODI, CS.: Janus Pannonius könyvei és pécsi könyvtára. In: KARDOS, T. – V. KOVÁCS, S. (szerk.): *Janus Pannonius. Tanulmányok*. Budapest 1975, 195–196.

³⁸ CSAPODI i. m. (37. j.)

³⁹ ZSUPÁN i. m. (22. j.) 159.

Általános elv, hogy a szöveg megállapítása során a klasszikus nyelvi alakok helyreállítására, a textus normalizálására törekedtem.⁴⁰

A kis és nagy kezdőbetűk használata a kéziratokban következetlen, ezért a kiadásban egységesen a szöveg értelmének megfelelő helyesírást alkalmaztam. Az apparatusban előforduló tulajdonnevek már nagy kezdőbetűvel szerepelnek.

Az *u* és *v* megkülönböztetés szintén ingadozó a szövegben, ezt is egységesítettem.

A trémákat a két kézirat eltérően jelöli, ezeket a szövegkiadásban nem jelöltem.

A *quoi* (klassz. *cui*) és *quouis* (klassz. *cuius*) alakokat azonban meghagytam eredeti formájukban, mert hasonló archaizáló alakok a klasszikus latin irodalomban is előfordulnak.

A *Iupiter* (229 **B** és 113, 187, 196, 198, 200, 202, 219, 292, 366, 404, 419 **BV**) és a *Jupiter* (229 **V**) alakokat a kiadásban egységesen *Iuppiter*-ként szerepeltettem.

A szöveget **B**-ben paragraphos jelek tagolják eltérő terjedelmű tartalmi egységekre. A kiadás ezt a tagolást követi, amennyiben a paragraphos-szal kezdődő sorok új bekezdésbe kerülnek. Hasonló tartalmi tagolás **V**-ben nem található. Külön érdekesség továbbá, hogy **B** jelölést használ a vocativusban álló tulajdonnevek fölött, amely a **V**-ben nem jelenik meg: 1 *Iane*, 124 *Aeace*, 154 *Phaedra*, 182 *Coty*, 183 *Phoeronia*, 281 *Ormeni*, 293, 294 *Aeole*, 364 *Leda*, 385 *Phoebe*, 406 *Muta*.

A klasszikus nyelvhasználattól eltérő alakokat az alábbiak szerint egységesítettem: *atque* alakot hoztam a kézirat(ok)ban előforduló *adque* helyett a 19, 46, 59, 61, 62, 64, 72, 93, 115, 146, 184, 188, 246, 247, 254, 325, 326, 388, 415 sorokban, valamint az 1. sorban, ahol **B**-ben *atque*, de **V**-ben *adque* szerepel. Előbbi esetben **B** egyszerre hozza a rövidített és – a metrikai szempontból helyes – teljes alakot is, majd a rövidítés miatt utóbb feleslegesnek ítélt *-que* szótagot alápontozással javítja.

A *q* előtti *m-n* ingadozást egységesítettem: tehát a főszöveg a kéziratokban olvasható *tanquam* helyett *tamquam* (28), *nanque* helyett *namque* (218, 396, 444), *plerunque* helyett pedig *plerumque* (53) formát hozza.

Szintén a klasszikus helyesírásnak megfelelően, az *x* utáni *s* feltüntetésével jelennek meg a kiadásban az *exstat* (35), *exsuperasse* (141) és *exstitit* (326) alakok.

⁴⁰ Vö.: MAYER, GY. (ed.): *Iani Pannonii Opera quae manserunt omnia*. Vol. II/1. Budapest 2014, 9.

A klasszikus latinban *ae* diphthongussal jelölt hangot a kéziratok három eltérő írásmóddal jelenítik meg (*ae*, *e*, *ę*). A főszövegben valamennyi esetben egységesen a klasszikus helyesírásnak megfelelő *ae* formát használom. Az egységesítés a mitológiai alakok egyszerűbb azonosítása miatt már önmagában is indokoltnak látszott. Javításra az alábbi esetekben volt szükség:⁴¹ 29 *adhaerent* (*ae B e V*); 40, 138, 184 *Celaeno* (*ę BV*); 47 *Aesclapii* (*e BV*); 53 *Nubigenae* (*ę B ae V*); 56 *Hylaeus* (*ę B e V*); 57 *Phlegraeus* (*ę B e V*); 58 *Nessaeus* (*ae B ę V*); 59 *Pyraechines* (*ae B e V*); 80 *adhaeret* (*ae B e V*); 84 *iniquae* (*ę B e V*); 97 *Phaethon* (*ę B ae V*); 110 *Aesclapius* (*e BV*); 154 *Phaedra* (*ę B ae V*); 210 *manifestae* (*ae B e V*); 218 *suae* (*ę B e V*); 230 *Lyciae* (*ę BV*); 233 *Phaedram* (*ae B e V*); 240 *aequoreus* (*ae B e V*); 241 *Palaemon* (*ę B e V*); 250 *Lenaeus* (*ae B e V*); 254 *inconsumptae* (*ę B ae V*); 255 *Aristaei* (*ae B e V*); 356, 360 *Clytaemnestre* (*ae B e V*); 385 *Aristaeum* (*ę B ae V*); 387 *Aesclapium* (*e BV*); 424 *aurorae* (*ę B ae V*); 430 *Aesacus* (*ę BV*); 438 *paternae* (*ę B e V*); 439 *praecipitandum* (*ę B ae V*); 457 *Romanae* (*ę B ae V*). Külön figyelmet érdemel a vonatkozó névmás alakjainak ingadozása: 36, 258 *quae* (*ę B e V*); 75, 288, 319, 335 *quae* (*ę BV*); 111 *quae* (*e BV*).

A görög eredetű tulajdonnevek és két köznév esetében a **V** kézirat bizonytalanságot mutat az *i* és *y* betűk használatát illetően. A kiadásban a klasszikus hagyománynak megfelelő **B** olvasatát közlöm az alább részletesen felsorolt alakok esetében: 30 *Zephyro* (*i V*); 49 *Phlegya* (*i V*); 84 *Eurystheus* (*i V*); 88 *Drymo* (*i V*); 88 *Phyllidoce* (*i V*); 132 *Diomedem* (*y V*); 143 *Arion* (*y V*); 148 *Thrasymedem* (*i V*); 163 *Nycteon* (*i V*); 165 *Nycteus* (*i V*); 153 *Phyllis* (*i V*); 154 *Hippolyta* (*i V*); *Hippolyte* (*i V*); 224 *Sipylusque* (*i V*); 229 *imagine* (*ymagine V*); 245 *Hypsipyle* (*Hypsipile V*); 259 *Siton* (*y V*); 282 *Agyllea* (*i V*); 286 *Daedalionque* (*y V*); 341 *Cilicemque* (*Cilycemque V*); 347 *Achimeniden* (*Achymenidem V*); 351 *Amphitryonque* (*i V*); 375 *Aiax* (*y V*); 393 *Byblide* (*i V*); 395 *Eriphyle* (*i BV*); 413 *Niobem* (*y V*); 426 *ciconia* (*cyconia V*); 434 *Polydorus* (*i V*). Hasonló ingadozás figyelhető meg egyes II. declinációs sing. gen. végződések helyesírásánál, ahol a szabályos *-ii* helyett **V** *y*-t hoz: 44 *Mercurii*; 47 *Aesclapii*; 65 *alii*; 443 *Ascanii*.

Figyelemre méltó továbbá az is, hogy **B** kézirat görög eredetű tulajdonnevek esetében több esetben inkább a görögös *-n* accusativus végződést részesíti előnyben, míg a **V** *-m* accusativus esetragot hoz: 40 *Halcyonen*, 208 *Euphrosynen*, 269 *Antigonen*, *Ismenen*, 345 *Andromeden*, 347 *Achimeniden*, 375 *Hesionen*. Előfordul azonban, hogy mindkét kézirat görögös

⁴¹ Elöl az adott szó (első) előfordulási helye, utána a végleges alak, zárójelben az egyes kéziratok olvasatai.

accusativust mutat, 132 *Deipylen* **B** *Deiphylen* **V**, vagy mindkettő *-m* accusativust, 7 *Lachesim* **B** *Lacessim* **V**.

A *t-c* váltakozásra is találunk példát. A *socio*, *sociare* ige és származékai egyszer *c*-vel (121 **BV**), kétszer pedig, hiperkorrekt módon, *t*-vel szerepelnek (64, 326 **BV**). Ugyanez figyelhető meg a *fatiem* (212 **V**) és a *spetie* (248 **B**) esetében is. Ezzel ellentétes gyakorlatot mutat a *vitio*, *vitiare* esete, amely egyszer helyesen *t*-vel (355 **BV**), egyszer pedig *c*-vel (411 **B**) szerepel. A 282. sorban is hiperkorrekció figyelhető meg, ahol a *feta* 'terhes, teherbe ejtett' szerepel *oe*-vel leírva. Ezek a nyelvi megfigyelések a korabeli kiejtés, illetve a hangos olvasás és írás szempontjából is érdeklődésre tarthatnak számot.

STEMMA

A két kézirat viszonyának megállapításánál véleményem szerint érdemes figyelembe vennünk, hogy – Thallóczy álláspontjával ellentétben⁴² – a kódexek *Genealogiae* szövege nem egy kéztől származik. A különböző íráskép mellett erre utal, hogy **V** sok rövidítést használ, továbbá a görög tulajdonnevek esetében megbízhatatlan, valamint helyesírása is bizonytalan.

Ami a Cod. Lat. 423 szövegét illeti – valószínűleg a másolónak köszönhetően –, **B** egyrészt sajátos módon jelöli meg a vocativusokat, valamint több helyen is javítva hoz **V** szövegével egyező, de ott hibásan maradt alakokat. A szöveg 7. sorában **V** *Lacessim* alakja **B**-ben a *he* szótag utólagos betoldásával, valamint az egyik *s* mellőzésével már *Lachesim*-ként szerepel. A 23. sorban említett mitológiai alakok neve helyesen csak **B** margóján olvasható (*Lycaon* és *Callisto*) egy utólagos javításnak köszönhetően, ugyanis mindkét kézirat szövege a hibás névalakokat közli (*Lycatis* és *Gabasto*), **V**-ben javítás nincs. **B** 40. sorában a *Halcyonem* alak *m*-jének egyik szárát utólag levakarták, hogy görögös *-n* accusativust alkossanak, míg **V**-ben megmaradt az eredetileg közös *-m* esetrag. Az 58. sorban mindkét szövegben *Ampimachus* szerepel, ám **B**-ben fölé írták: *l(ege): anti*, s így kapjuk meg a helyes *Antimachus* névalakot.

A két kézirat mindössze egyetlen közös javítást hoz: az 56. sorban az *Ilus* helyett a sor végén áll a javított alak: *Hyles*. A hibás és a javított alak összetartozását mindkét kódexben két pont jelzi, teljesen azonos módon, ráadásul a javított alak mindkét kéziratban szinte beleolvad a

⁴² THALLÓCZY i. m. (6. j.)

sorba. Feltételezésem szerint a javítás már a **BV** másolásához alapul szolgáló kéziratban is szerepelt, mégpedig ugyanebben a formában.

Ugyanakkor a mikrofilm-felvétel alapján úgy vélem, hogy **V** másolója néha észrevette saját hibáját, és maga javította a szöveget, például az 51. sorban az *Atris*-t *Atracis*-ra, a 154-ben a *Paedra*-t *Phaedra*-ra javította.

Mindebből pedig egyenesen következik, hogy **B** és **V** közös archetypusra megy vissza, csak éppen **B** szövegét értő kezek javították, **V** szövege pedig változatlan maradt. **B** szórványos marginális bejegyzései és javításai szintén arról tanúskodnak, hogy a kódex művelt olvasó(k) kezébe került. A *Charisok* mellé (206) beírták, igen figyelmesen, a *Tres Graciae* glossát. További példa erre a 85. sor utolsó szava: **V**-ben még az értelmetlen *prosperat* igealak szerepel, **B**-ben azonban már a *prosperitate* főnévi ablativus, melynek *-itate* végződése javítás eredménye.

METRICA

A dactylicus hexametert egyesek catalecticusnak tekintik, amennyiben az utolsó lábat csonka dactylusként értelmezik, mások viszont acatalecticusnak, az utolsó lábat dactylust helyettesítő spondeusnak tekintve. Elvben a hat láb közül az első öt brevői helyettesíthetők longummal, míg a hatodik láb két szótagból áll, egy longumból és egy ancepsből. A gyakorlatban azonban a versmérték tisztább érzékeltetése miatt az ötödik láb többnyire dactylus, s ha mégsem (*versus spondaicus*), akkor a negyedik metrumban kell kötelezően dactylusnak állnia. Sok esetben a *versus spondaicus* nem a véletlen műve, hanem szoros kapcsolat feltételezhető a sor tartalma és formája között.⁴³ Ebben a sortípusban arra is ügyeltek, hogy az ötödik versláb vége ne essen egybe szóvéggel, valamint négy szótagú szó álljon az utolsó két metrumban.⁴⁴

A hexameter leggyakoribb caesurái a trithémimerés (második arsis után), a penthémimerés (a harmadik arsis után), és a hepthémimerés (a negyedik arsis után). A három caesura megjelenhet ugyanabban a sorban egyszerre is. A negyedik versláb után található bukolikus diaeresis szintén elterjedt volt, és legtöbbször a penthémimerésszel együtt használták.⁴⁵

A *Genealogia deorum*ban találhatunk *versus spondaicust* (90, 129, 150, 155, 243, 298, 433) és *versus holodactylust* (49, 51, 264, 438, 446) mutató sorokat is, de általában a hexamater

⁴³ SZEPESSY, T.: *Bevezetés az ógörög verstanban*. Budapest 2013, 47–50.

⁴⁴ TAR, I.: *Latin metrika*. Szeged 1988, 46.

⁴⁵ TAR i. m. (44. j.) 45.

hagyományos ritmikája érvényesül. Esetenként néhány rendhagyó jelenség megfigyelhető, például a 213-ban olvasható *Callisto* első szótagja rövid, s ugyanez érvényesül a 23. sorban is, a másoló javítását figyelembe véve. *Clytaemnestra* (356, 358, 360) nevének második szótagja is rövidként olvasandó.

A GENEALOGIAE DEORUM MINT HUMANISTA KÖLTEMÉNY

Bár a keresztény világban élő és alkotó szerző számára akár komoly problémát is jelenthetett volna a görög-római mitológia és a keresztény hit összeegyeztetése, a pogány mitológiai témák megjelenése a humanista költészetben szokványos jelenségnek mondható. A kereszténység térhódítása után a görög-római mitológiák megmaradásának záloga a latin irodalom megőrzése volt, amelynek szerves részét képezték ezek a történetek, noha a keresztény felfogással éles ellentétben álltak. Ennek az ellentmondásnak a feloldására született meg az allegorizáló értelmezési mód a középkorban.

A reneszánsz fokozott érdeklődéssel fordult a klasszikus antikvitás felé, ezért fontos volt számukra az eredeti források, a kéziratok és műtárgyak felkutatása. Habár az allegorikus értelmezés nem halt el teljesen, csak átalakult, a felfedezések új hozzáállást alakítottak ki a korábbihoz képest. A reneszánsz ember már nem tekintette magát a római civilizáció jogfolytonos utódjának. Ráébredt, hogy ő már másik világban él, azt a régít pedig, amelyet a „sötét” középkor választ el tőle, tanulmányoznia, kutatnia kell, ahelyett, hogy a saját képzetait erőltetné rá. Ennek megfelelően megújult tisztelettel vette körül az antik szövegeket, s már nem csupán bölcs tartalmukat akarta kinyerni a maga számára, hanem azok irodalmi műfajára, stílusára és konvencióira is modellként tekintett. A harmadik, talán legerősebb hatást gyakorló változás pedig egy új iskolamodell megjelenése volt, amely lehetővé tette, hogy a módosabbak fiai a klasszikusokon nőjenek fel, és a latin mellett görögül is megtanuljanak, elsősorban a Konstantinápoly bukása után (1453) nyugatra menekült bizánciak révén.⁴⁶ A humanisták tehát úgy gondolták, hogy az antik mitológia istenei Isten szolgálói, az égitestek pedig Isten akaratának közvetítői voltak, csak éppen nem érthették meg őket a kortársaik a kinyilatkoztatás részleges,

⁴⁶ MILES, G. (szerk.): *Classical Mythology in English Literature. A Critical Anthology*. London 2009, 8–10.

tökéletlen volta miatt. Így egyesültek a humanista költészetben a klasszikus költészet, a mitológia és az asztrológia főbb vonásai.⁴⁷

Vizsgált költeményünk, a *Genealogiae deorum* is tipikus humanista költeménynek tekinthető. A mű több szempontból is szervesen kapcsolódik a klasszikus irodalmi hagyományokhoz. Legfőbb mintája minden bizonnyal Hésiodos *Theogonia* című műve lehetett,⁴⁸ amely a *genealogia* műfajának egyik megteremtője. Szerzőnk a témaválasztás s az egyes részletek kidolgozásának szempontjából is szem előtt tartja a hésiódosi modellt, azonban túl is lép rajta, amennyiben a családfákat sokkal tovább vezeti, mint Hésiodos, sok más forrást is felhasználva, s nemcsak isteneket, hanem *hérósokat*, sőt úgymond történelmi alakokat is egybefűz átfogó munkájában. Hésiodos munkája egyébként annyiban különlegesnek számít az ókori görög-római *genealogiák* között, hogy ő nem egyszerűen egy család nemesi származását, legitimitását akarta művével erősíteni.⁴⁹ Ugyanígy szerzőnk sem kapcsolódik az uralkodói családfák hatalom–igazoló hagyományába.

A mű jobbára katalógusszerű felsorolásból áll, az egyes alakok története részletesen nem kerül kifejtésre, csupán egy-egy félmondat utal a hozzájuk kapcsolódó mitológiai történetekre. Ezek az utalások egy művelt humanista háttértudását feltételezik, mind a szerző, mind a közönség részéről, s bőven merítenek antik irodalmi művekből, a már említett *Theogonián* kívül Vergilius *Aeneiséből*, de talán Ovidius *Metamorphoses* című műve, „a középkor pogány Bibliája”,⁵⁰ és a *Fasti* azok, amelyekre a leggyakrabban támaszkodik, akár szó szerinti idézetek formájában is. Homéros és a tragédiászerek is a költemény forrásául szolgálnak.⁵¹ Továbbá szerzőnk, noha alapvetően az ismertebb ovidiusi szövegekre épít, többször említ olyan neveket, amelyek csak ritkán fordulnak elő antik forrásokban. Ilyen például Carna istennő Argioneként történő említése,⁵² vagy Euryaleia, ismertebb nevén Aigialeia, akit csak egy forrás (*Schol. Il. 23,681*) nevez meg ezen néven.⁵³ Szintén ide kívánczik a Cercius nevű szél esete. A Cercius szélről Gellius beszél a *Noctes Atticae*-ban, s azt jegyzi meg róla, hogy a Gallia felől fújó Circius szelet

⁴⁷ GREENFIELD, C. C.: *Humanist and Scholastic Poetics, 1250-1500*. London 1981, 112.

⁴⁸ Számolnunk kell a kevésbé népszerű *A nők katalógusa* hatásával is.

⁴⁹ A *genealogia* görög műfajáról lásd THOMAS, R.: *Oral Tradition and Written Records*. Cambridge 1989, 155–195.

⁵⁰ HEXTER, R.: Ovid in the Middle Ages: Exile, Mythographer, Lover. In: WEIDEN BOYD, B. (szerk.): *Brill's Companion to Ovid*. Leiden 2002, 431.

⁵¹ ZSUPÁN i. m. (22. j.) 160.

⁵² Janus feleségét Martianus Capella nevezi Argionának (1,4): *Janusque Argionam utraque miratur effigie*. Preller romlottnak véli a szöveghelyet, s szerinte Carna értendő oda. vö.: ROSCHER, W. H. *Ausführliches Lexikon der Griechischen und Römischen Mythologie*. Leipzig 1866, 855. .

⁵³ ROSCHER i. m. (52. j.) 1419.

Cato az *Origines*-ben, amikor Ibériáról írt, Cerciusként említi meg.⁵⁴ Ez azért is érdekes, mert Gellius műve minden bizonnyal elég ismert volt szerzőnk feltételezett ferrarai környezetében. Janus Pannonius Marco Aurelio-hoz intézett levelében hivatkozik rá Plutarkhosz *Moralia* című művének fordítása kapcsán.⁵⁵ A levél tanúsága szerint tehát Janus Pannonius és köre jól ismerhette Gellius művét, s szerzőnk Cercius szele talán innen ered. A jobbára klasszikus hagyományokra építő műben azonban előfordulnak olyan elemek is, amelyek attól eltérőek, így lesz gigász Isis, Osiris, valamint Busiris is (17-18). Így nemzi Iuno önmagától Hébét (116), aki pedig a klasszikus hagyományban Héra és Zeusz közös gyermeke.⁵⁶

A műfaji és tartalmi előképek között számolnunk kell humanista irodalmi alkotásokkal is; a szerző minden bizonnyal merített Boccaccio *De genealogia deorum gentilium* című enciklopedikus igényű művéből, amely bő évszázaddal korábban keletkezett. A világ eredeténél bemutatott *Daemogorgon* valószínűvé teszi, hogy ehhez a forráshoz is fordult szerzőnk, hiszen ezt az antik mitológiában ismeretlen alakot Boccaccio hozta be az európai irodalmi köztudatba; az istenség neve egy félreértésből fakad.⁵⁷

Lehetséges, hogy szerzőnk Janus Pannoniushoz és Battista Guarino-hoz hasonlóan – akinek két műve is szerepel a kéziratokban – a ferrarai Guarino–iskola tanulóinak körébe tartozott. A veronai Guarino Ferrarában működtetett magániskolája a humanista tudás egyik leghíresebb európai központja volt. Guarino-t 1430-ban hívta meg Ferrarába az a III. Niccoló d’Este, akinek a Battista–fordítás ajánlása is szól. Itt először magániskolában és az udvarban működött, majd az egyetemi katedra is az övé lett, miután tanítványa, Leonello d’Este elfoglalta a trónt. Drága, bentlakásos magániskoláját ekkor is megtartotta, ahol nemcsak a latin, hanem a görög írás és beszéd tudományát oktatta a kiváltságos tanulóknak, s mindezekben Quintilianus

⁵⁴ *Sed, quod ait ventum, qui ex terra Gallia flaret, 'cercium' appelliri, M. Cato in libris originum eum ventum 'cercium' dicit, non 'cercium'. Nam cum de Hispanis scriberet, qui citra Hiberum colunt, verba haec posuit: Set (sic!) in his regionibus ferrarreae, argentifodinae pulcherrimae, mons ex sale mero magnus; quantum demas, tantum ad crescit. Ventus cercius, cum loquere, buccam implet, armatum hominem, plastrum oneratum percellit.* Gellius *Noctes Atticae* II, 22, 27–30.

⁵⁵ Marco Aurelio Guarino tanítványa volt a ferrarai iskolában Janusszal együtt, 1453 körül, s az ő ösztönzésére adta Janus a fejét görög szerzők fordítására, a tárgyalt levél is a *Moralia*-hoz íródott ajánlólevél, Padova, 1457. február 28. vö.: SZIGETHY, G. (szerk.): *Janus Pannonius. Beszéddek, levelek.* Budapest, 2003. online: <http://mek.oszk.hu/05900/05949/html/gmjanus0003.html> (letöltve 2014.dec.20.)

⁵⁶ MARCH, J. *Cassell's Dictionary of Classical Mythology.* London 2001, 348.

⁵⁷ SEZNEC, J.: *The Survival of the Pagan Gods.* New York 1953, 312. A *Daemogorgon*ról lásd még az idézett hely 222. oldalát: „It is to Theodotus that Boccaccio owes his famous *Demogorgon*, whom he presents as founder of the whole race of gods, but of whom classical antiquity never heard. *Demogorgon* is a grammatical error, become god.”

tanait és módszereit tartotta szem előtt.⁵⁸ Ha szerzőnk valóban Guarino szárnyai alól került ki, ez megmagyarázza a görög-római mítoszokkal való közeli ismeretséget, s minden bizonnyal feltételezett olvasói is hasonlóan művelt humanista körökből kerültek ki.

A mű mindenképpen egy rendszerező, összefoglaló kísérletnek tekinthető, ezért érdemes külön figyelmet szentelni a szerkezetének. Az első három sor, mintegy külön egységet képezve, kissé elválík a szövegtest további részeitől, hiszen Ianus és felesége nem nemz utódokat, a Daemogorgonhoz nem leszármazási úton jutunk el – kivételesen – a negyedik sorban. Ianus nevének megjelenése a költemény legelején több interpretációnak is kaput nyit, e metafora szó szerinti értelmét sem feledve.

Először is, Ianus megszólítása a költemény elején nem meglepő, hiszen ő volt a kapuk, ajtók kétarcú istene, s ugyanakkor minden új kezdet istene is a klasszikus római hagyományban. Úgy tűnik, költőnk Ovidius *Fasti*jának részleteit visszhangozza: *Iane biceps* (Fasti I.65), majd *modo namque Patulcius idem / et modo sacrifico Clusius ore vocor* (I.129-130), utalva ezzel az ajtó (valamint az ég vő.: I.126) kinyitásának mozzanatára. Ez szó szerinti és átvitt értelemben is az őt megillető helyen szerepel a költemény, valamint az egész kódex elején, mindkét kézirat esetében, amelyet szintén kinyit és becsuk majd a kedves olvasó. Ez a három sor akár *invocatio*-nak is tekinthető – a költő műve elején minden kezdet istenéhez fordul –, bár ez ellen szól a konkrét segítségkérés hiánya. Továbbá az isten feleségének megjelenése sem szokványos egy *invocatio*ban, azonban egy *genealogiában* ez érthető. Másodszor, szintén a *Fasti* idézett részletében Ianus úgy mutatja be magát, mint aki az ősi Chaos-szal egyenlő: *me Chaos antiqui (nam sum res prisca) vocabant:* (I.103.). Ha tehát a teremtetéstörténetek szokásos formuláiból indulunk ki, a Chaos jelenléte rögtön a kezdetekkor teljesen természetes, s itt a világ ősállapotára történik utalás.

A mű szerkezete a továbbiakban igen logikus, a genealogia minden esetben jól nyomon követhető. A gondos szerző külön figyelmet fordít arra, nehogy össze lehessen keverni bizonyos alakokat, így különböztet meg kétféle Oriont (7-12), illetve Belus Priscust és Inferiort (321, 353). **B** paragraphos jelei még inkább hangsúlyozzák a tartalmi tagolást. A költő minden esetben felsorolja az adott szereplő gyermekeinek nevét, majd részletesen ismerteti a gyermekek leszármazottait; abban az esetben, ha ezek a gyermekek különböző anyától származnak, akkor az anyák, azaz a feleségek, illetve szeretők szerint tagolják a paragraphos jelek a leírást. A

⁵⁸ JANKOVITS, L. i. m. (21. j.) 13–15.

leghosszabb részt (171–440) Iuppiter leszármazottai töltik ki. A 441. sorra eljutunk Anchisesig, majd Aeneasig, s innen már csak egy lépés Róma történelme. A tagolás érdekessége, hogy a 441. sortól a mű végéig, a 473. sorig már nem találunk tagoló jelet. Véleményem szerint ennek az lehet az oka, hogy itt tér át a szerző a történelmi alakok ismertetésére, s a tagolást ezután már nem feltétlenül a családi kapcsolatok határozzák meg, hanem az, hogy ki hogyan követte a másikat a trónon: előbb Róma királyai, majd pedig a császárok. Figyelemre méltó, hogy a köztársaság kor alakjairól semmilyen formában nem esik szó, Tarquinius Superbus után rögtön Iulius Caesar, majd Augustus következik *in ordine regum* (473). Tiberiusnál a Poeta Christianus kiemeli Krisztus keresztre feszítését.

A mű vége azonban a befejezetlenség érzetét kelti. Az utolsó sorok a 160-as évek császáraival zárulnak, az utolsó közülük, Antoninus (473), közismertebb nevén Commodus császár (Kr.u.180-192), akinek eredeti neve Lucius Aurelius Commodus volt, s 180-ban kapta az Imperator Caesar Marcus Aurelius Commodus Antoninus Augustus nevet.⁵⁹ Kérdés, hogy miért pont itt fejeződik be a költemény, s mivel a mű szépen kidolgozott metaforikával, a kétarcú istenre tett utalással kezdődik, furcsa, hogy a végén semmilyen lezáró formulát nem találunk. Ugyanakkor valószínűsíthetjük, hogy az eredeti mű sem folytatódott, legalábbis abban a kéziratban, amely a **B** és **V** forrásának tekinthető, mivel mindkét kódexben ez a mű áll az első helyen, s utána rendben következik a többi, mindenféle lacuna nélkül.

A költő *poeta doctus*ként lép fel, több szempontból is, például többször nyújt a nevek etimológiai magyarázatot. Az első ilyen hely Orionnal kapcsolatos, a már említett 8–10. sorban. Itt tisztázza, hogy Orion nevű személy több is van a mitológiában, de ő most nem arról beszél, *cui genus et nomen confert urina deorum* (10). Valószínűleg ez arra a történetre utal, amelyet Kerényi is leír: Orion erőszakot követ el mostohaanyján, ezért vaksággal fizet, s ebben a történetben az *urein* igéből vezetik le Orion nevét, amely a sperma kiöntésére utal.⁶⁰

A második hasonló eset rögtön a 11-12. sorban található: *A Daemogorgoneo satus est Orione quidam / Caelius, ad ritum qui se non caelat avitum*. A Caelius név minden valószínűség szerint Caelusra (vagy Caelumra), az ég urára vonatkozik; neve a görög Uranos tükörfordítása.⁶¹ Több római szerző hivatkozik rá úgy, mint Saturnus apjára ebből kifolyólag.⁶² A *caelo* ige pedig

⁵⁹ DNP 3. kötet, 104.

⁶⁰ KERÉNYI, K.: *Görög mitológia*. Budapest 1977, 134.

⁶¹ DNP 2. kötet, 903.

⁶² TLLO 26-27.

'díszít, csillagokkal ékesít'⁶³ értelemben szerepel itt, tehát Caelius nem ékesíti fel magát atyai szokás szerint, tudniillik az Orion csillagkép kardszíja csillagokkal van díszítve.⁶⁴ Itt tehát egy etimologizáló szójátéknak lehetünk tanúi, a *poeta doctus* sziporkázásának.

Végül a Hárpiák leírásánál ismét etimologizáló leírással találkozunk: *Neptunus creat Harpyias, quas dicit ab harpen / quid curvum signat, aut a rapiendo vocari* (136-137). A *harpé* görög eredetű szó, sarlót illetve sólymot, halászsast jelent, jelentéseiben közös a szerző által is kiemelt görbe, sarlószerű alak, hiszen ilyen alakú a sólymok és sasok karma is. A másik megadott etimológia a *harpadzó* görög igére utal, amely jelentése alapján – elragad, elrabol – megegyezik a latin *rapió* igével. A Hárpiák női fejet és madártestet viselnek az ábrázolásokon; váratlanul és szélsőbeesen csapnak le, gyermekeket és emberi lelkeket ragadva el, ezért vezetik le nevüket az előbb említett görög igéből.⁶⁵ Ugyanakkor a *harpé*, a görbe karom is a jellemzőjük lehet.

*Poeta doctus*unk kedveli a katalógusokat is: a kentaurok katalógusa (54–65),⁶⁶ a Néreiszek katalógusa (87–96), Bacchus nevei (249–254). Ebbe a sorba illeszkedik a szelek katalógusa is (26–32), amely a tizenkettes felosztást követi, a négy fő szélhez 2-2 szelet kapcsolva, s esetenként külön nevez meg olyan szeleket, amelyek más szerzőknél azonosításra kerülnek.⁶⁷ Továbbá többször megfelelteti egymásnak a római és görög neveket, például a *Charisokat* és a *Gráciákat* (206) vagy *Matutát* és *Leucothoét* (239–240).

Külön figyelmet érdemelnek azok a részek, ahol a költő mintegy kiszól a szövegből, bár lehet, hogy ez a gesztus csak egy költői konvenció eredménye: *Sunt quoque plures / Nereides, quas me piget istic enumerare* 95–96, *et plures alii, quos me piget enumerare* 65, *Sed quae natarum sint nomina, non habet usus*. 226. Érdekes a kritikus hozzáállás, amellyel a forrásaihoz nyúl, ami a 43–44. sorban nyilatkozik meg: ebből kitűnik, hogy ő *figmenta poetica*-nak, költői

⁶³ TLL 78-79.

⁶⁴ A *caelo* ígét lásd még hasonló jelentésben, szintén Orionnal kapcsolatban: Germ. 602. *claro caelatus balteus igni Orionis*.

⁶⁵ Tokarev, S. A. (szerk.): *Mitológiai Enciklopédia*, 1.kötet. Budapest 1988, 675.

⁶⁶ Minden valószínűség szerint szerzőnk Ovidius *Metamorphoses* 12. könyvét vette alapul, ahol a kentaurok és lapithák harcáról olvashatunk, amely Peirithoos és Hippodamia esküvőjén tört ki. A katalógus neveinek döntő többsége Ov. *Met.* 12-ből származik, ezért feltételezésem szerint az alábbiak forrása is az idézett hely volt, csak romlottá váltak a másolás során. Így valószínűleg Grintus 54 = Gryneus 258, Astylos 55 = Asbolus 308, Ombreus 302 = Orneus 302, Pyraechines 59 = Pyracmus 459, Lycetas 62 = Lycidas 310, Clonus 89 = Clanis 378 (az első név és sorszám a *Gen. Deor.*-ra, a második az Ov. *Met.* liber 12-re vonatkozik)..

⁶⁷ Az antikvitásban négy főszélet tartottak számon, később ez a szám 8-ra, 12-re, majd 24-re növekedett. A különböző szerzők esetenként eltérő görög-latin nevekkal illették ugyanazt a szelet, illetve más égtájakhoz kapcsolták az azonos elnevezésűeket. A négy fő szél kiemelt szerepe és megnevezése azonban elég általánosnak mondható. vö.: PECZ, V. (szerk.): *Ókori Lexikon*, II/2.kötet, Budapest 1985, 876–878.

koholmánynak, kitalációknak tartja forrásainak többségét, amelyet a tudós humanista képes a helyén kezelni, és kinyerni belőle adatokat, még akkor is, ha ezek ellentmondásosak, vagy nem felelnek meg a hagyományoknak: *Si bene discutias figmenta poetica dantes, / bissex Mercurii, tres inveniuntur Atlantes.* 43–44. Természetesen ez is lehet csupán egy költői gesztus eredménye. Továbbá többször megszólítja az olvasót, és kijelöl egy olyan corpust, amely a szerző és az olvasó szellemi párbeszédének alapját képezi, nemcsak az utalásokkal, hanem konkrétan a *lego* ige használatával is: *Iupiter ex nympa Garamantide gignit Iarbam, / quem legis in Libya dominum regemque fuisse.* 200–201, *quos in crescendo legis exsuperasse Gigantes* 141, *Tiberius, Christum sub quo legimus crucifixum.* 464. Szintén hasonló hivatkozási alap a *teste fabella* is (157). Azonban többször érzékelteti, hogy nem teljesen biztos a dolgában, de sokan úgy tartják valamiről (... *solet a plerisque vocari* 3), vagy úgy hisznek valamit (*credimus* 162), vagy pedig ő maga úgy gondol valamit (*utque reor* 283), ahogyan leírja.

A mű valódi célja kérdéses. Egy ilyen pontosan kidolgozott családfa-rendszer, mitológiai utalásokkal teletűzdelve mindenképpen alkalmas a költői *ingenium* és műveltség megcsillogtatására, fitogtatására is, de ezen túlmenően a költő célja lehet támpontot adni az ókori mitológiák útvesztőjében. Továbbá bámulatra méltó az a mód, ahogy az istenektől kezdve fokozatosan úgy szövi a történet szálait, hogy végül Róma mitikusnak és történelminek tekintett múltja is belesimul a mű szöttekébe. Ahhoz, hogy iskolai ujjgyakorlatnak, a hexameteres forma begyakorlásának tartsuk, túl hosszú és részletesen kidolgozott a költemény. Ha pedig úgy tekintünk rá, mint „nagy epikus kompozíció”-ra, amely „a humanista költészet legfontosabb célja”,⁶⁸ hiányérzetünk felerősödik a befejezéssel kapcsolatban.

Összegzésként elmondható, hogy a költemény több szempontból is érdeklődésre tarthat számot. A felmerülő kérdésekre adható teljes körűen kielégítő válaszok hiányában is egy olyan műről van szó, amely bepillantást enged egy humanista világába, módszereibe, az antik szövegekkel és történetekkel való kapcsolatába. A továbbiakban mind a hagyományos filológiai szempontú elemzés, mind a kódex történetének vizsgálata, mind az antik hagyományból táplálkozó humanista irodalmi gyakorlat bemutatása gyümölcsöző lehet, gazdagíthatja a korról alkotott képünket.

⁶⁸ JANKOVITS, L. i. m. (21. j.) 24.

GENEALOGIAE DEORUM

Iane biceps, qui Clusius atque Patulcius idem
nomen habes, Carna, dea cardinis est tua coniunx.

Haec tamen Argione solet a plerisque vocari.

Daemonibus gorgon, hoc est terror, Daemogorgon
dicitur, ad cuius nomen tellus tremit. Isque 5
de Tellure, dea terrae, fertur genuisse
tres Parcas: Clotho, Lachesim, simul Atropon. Et iam
insuper ex isto Daemogorgone fingitur esse
Orion genitus. Tamen Orion fuit alter,
cui genus et nomen confert urina deorum. 10

A Daemogorgoneo satus est Orione quidam
Caelius, ad ritum qui se non caelat avitum.

Saturni pater est et Phorci Caelius iste,
Oceanique senis et magnae Tethyos. Isque
Titanum fertur ac terram progenuisse. 15

Titanus creat ex terra fera monstra, Gigantes,
quorum nomina sunt: Busiris, Osiris amatus
Isidis, Encheladus, Briareus, Antaeus, Aloeus,
Aegeon, Coeus, simul Astreus atque Typhoeus,
Iapetus, Phlegyas, fraterculus ille Gigantum 20
Simius et Fama, nimium pernicious alis
et Latona, simul Hyperion, Cerberus et Nox
et Lycaon, de quo Callisto, sed huic venit Arcas.

Astreus progenerat Astream Iustitiamve,
ultima quae superum terras non sponte reliquit. 25

Nata Pallantis Aurora procreat Astreus
bissenos ventos, sed praestant quattuor horum

1 aplerisque **BV** 7 Lachesim corr. **B**² Lacessim **V** 8 ex isto **B** existo **V** 13 marg. Phorcus **B**² 21 nimium **B** minium **V**
23 Lycaon Callisto marg. **B**² et Lycatis de quo Gabasto **BV**

tamquam primates, reliqui sunt collaterales.
 Euro Vulturnus et Subsolanus adhaerent,
 Africus et Corus Zephyro se iungere debent. 30
 Cercius ac Aquilo Boreae sunt collaterati.
 Sed Notus ac Euroauster medianitur ab Austro.
 Iapetus Promethea et Hesperon Epimetheumque
 gignit, et Atlantem, caeli convexa levantem.
 Sed Prometheus hic pater exstat Deucalionis, 35
 Epimetheus Pyrrhae quae nupsit Deucalioni.
 Hesperus Hesperidas generavit, scilicet Aeglen
 ac Hesperthusam, quibus annumeres Arethusam.
 Atlanti nupta Pleione Pleiadas edit:
 Halcyonen, Steropen, et te, formosa Celaeno, 40
 Maian et Electram, Meropen quoque, Taygetenque.
 Atlas gignebat et Hyan, Hyadasque per Aethram.
 Si bene discutias figmenta poetica dantes,
 bissex Mercurii, tres inveniuntur Atlantes.
 Ex Phlegya sumit Ixion perfidus ortum, 45
 Atque Coroneus, isque suo de nomine dictam
 Aesclapii matrem genuisse Coronida fertur.
 Ixion, audax inconsultusque procator,
 creditus a Phlegya satus esse Gigante, creavit
 Perithoum, cum quo se Theseus comprobat unum. 50
 Huic quoque Perithoo datur Atracis Hippodamia.
 Ixion de nube datur genuisse biformes
 Centauros, qui Nubigenae plerumque vocantur.
 Scilicet hi Rhoethus, Grineus, Creneus, Aphidas

27 bisseos ventos, sed praestant quattuor horum **V** absc. **B** 29 Vulturnus **B** Ultornus **V** 31 Boreae **B** Borae **V** 37
 Hesperthusam **B** Hespertusam **V** 40 Halcyonem **V** Halcyonen corr. **B** 51 Atracis **B** Atris corr. Atracis **V**² 54 Scilicet
 hi Rhoethus, Grintus, Creneus, Aphidas **V** post Sci- absc. **B**

Eurytus, Eurynomus, Amycus, Pholus, Astylos, Ombreus, 55
 Hylaeus, Lycidas, Chromis et Pisenor et Hyles,
 Mermeros, Iphinous, Phareus, Phlegraeus, Hodites,
 Petreus, Lycus, Antimachus, Nessaeus, Echetles,
 Nedymius, Thereus, Clonus, Hippasos atque Pyraechines,
 Demoleon, Dorylas, Helymus, Styphelusque, Bromusque, 60
 Dictys, Erigdupus et Cyllarus atque Bianor,
 Teleboas, Latreus et Rhipheus atque Lycetas,
 Monychus, Eurytion, istisque Pyraethus, Elopsque
 atque Medon debet sociari, Phaeocomesque,
 et plures alii, quos me piget enumerare. 65
 Sol et Luna simul Hyperione sunt generati.
 Sol tamen ipse solet Hyperion saepe vocari.
 Nox Titanis, id est Titani filia, fertur
 ex Acheronte, vel ex Erebo, vel Dite creasse
 tres Furias, quas Eumenidas Dirasque vocamus. 70
 De Styge, quam peperit Nox ex Acheronte profundo,
 Cocytus venit, atque volans Victoria mundo.
 Cocytusque patrem Lethes genuit Phlegethontem.
 Proditor Ascalaphus fuit ex Acheronte creatus
 per coitum nymphae, quae nomine dicitur Orphne. 75
 Oceano magna Tethys coniuncta creavit
 Philyren, Electram, Sthelenen, Pleionen et Aethram,
 Dorida cum Clymene, nec eundem Protea semper,
 Nerea, Tritonem, cuius tuba temperat undas.
 His quoque Protenor Neptunii pastor adhaeret. 80
 Haec Philyre peperit quondam Chirona bimembrem.

56 Chromis **B** Coromis **V** : Ilus corr. Hyles **B²V²** 57 Hodites **B** Odites **V** 58 Ampimachus corr. Anti- **B²**
 Ampimachus **V** 61 Erigdupus et Cyllarus **B** Crigdupus et Cillarum **V** 64 sociari **BV** 76 Tethys **B** Thethys **V**

Haec Electra tibi fuit, o Proserpina, nutrix.
De Sthelene Cygnus in avem mutatus, et ille
nascitur Eurystheus, quondam Iunonis iniquae
arbiter, Herculeae qui tabet prosperitate. 85

Atlas Iapetides Pleionen ducit et Aethram.
Nereus Nereides quas Doride procreat hae sunt:
Drymo, Phyllidoce, Nesaea, Ligea, Thalia,
Xantho, Cymodoce, Cydippe, Cymothoeque
et Spio, Clio, Beroe cum Deiopea. 90

Inde Lycorias ac Ephyre venit ac Arethusa,
hinc Opis et Panope, Psamathe, Melite, Galatea,
quam simul atque semel Polyphemus et Acis amabant.
Inde Thetis mater praestantis Achillis et illa
mater Aristaei Cyrene. Sunt quoque plures 95

Nereides, quas me piget istic enumerare.
Ex Phoebae Clymene Phaëthon datur Heliadesque.
Proteus omnicolor fertur genuisse Melanthon,
Quam sub delphini Neptunus imagine lusit.

Phorcus, qui Scyllam creat ex Cratheaide nympa, 100
Gorgones ex monstro fertur genuisse marino:
Stennion, Euryalem, Serpenticomamque Medusam,
unius tantum sortitas luminis usum.

Saturno Picus, cui Faunus, et inde Latinus
nascitur, ex matre nympa Laurente Marica. 105

Huius Amata parens tibi sit, Lavinia, pro qua
Turnus et Aeneas inter se bella gerebant.
Et Saturnus equi Philyren sub imagine ludens

85 prosperitate corr. **B**³ prosperat **V** 88 Legea **BV** : Thalia **B** Talia **V** 90 Deiopeia **B** Deiopei **V** 91 Arethusa **B** Aretusa **V**

Chironem genuit, per quem nutritur Achilles,
necnon Aescclapius. Sed de Chirone biformi
nascitur Ocyroe, quae fit conformis equabus. 110

Ops Rhea vel Cybele Saturno nupsit et inde
Iuppiter astra, fretum Neptunus, Tartara Pluto,
aëra Iuno, Ceres segetes, ignes quoque Vesta
servans atque tenens dicuntur progenerati. 115

Iuno pudenda sua tangendo procreat Heben,
Herculis uxorem, numenque deamque vigoris.

Iuno deum belli, Martem de flore creavit.

Sed Mars per Steropen Atlantida progenuisse
narratur Theben, necnon Parthaona regem. 120

Ut reor Asopo Thebe sociata marito,
Hypsea, quem Capaneus prope Thebas stravit, et illam
edidit Anatnen, quam fert pro coniuge Neleus,
insuper Aeginam, tua quae fuit, Aeace, mater.

Parthaon creat Oenea, necnon Thestion, a quo
Toxeus et Plexippus habent Althaeaeque nasci. 125

Haec Althaea parit Meleagron, et ex Atalante
venatrice creat Meleagrus Parthenopaeum.

Oeneus hic genuit cum Gorge Deianiram,
Herculis uxorem, Meleagrum, Tydea, cuius
maior in exiguo regnabat corpore virtus. 130

Hic per Deipylen Adrasto dat Diomedem,
hinc datur Eugiale, coniunx male fida marito,
isque manum Veneris audaci vulnerat ictu.

Neptunus gignit Cyclopas et Polyphemum. 135

115 Tenes **BV** 122 Capaneus prope Thebas stravit corr. Thebas e et a in ras. **B** Cabaneus prope Thebas stuit corr. stavit **V**² 127 Atalante **B** Athalante **V** 132 Deipylen **B** Deiphylen **V**

Neptunus creat Harpyias, quas dicit ab harpen,
quid curvum signat, aut a rapiendo vocari,
Aellon et Ocypeten, nigroque colore Celaenon.

Neptunus fit Enippeus, dum sibi gignit Aloen,
uxor Aloidas, Otum simul ac Ephialtem, 140
quos in crescendo legis exsuperasse Gigantes.

Et Cererem Neptunus equi sub imagine ludens
Adrasti producit equum, cui nomen Arion.

Neptuni proles Neleus Asopide natos
fertur habere decem, quibus addere Nestora debes, 145
atque Periclymenum, quos omnes claviger heros
occidisse datur, excepto Nestore, per quem
uxor Anaxibia gravidata parit Thrasymedem,
necnon Antilochum, qui fertur ab Hercule victus.

Neptuni proles Aegeus, Pittheidos Aethrae 150
coniunx, famosum generavit Thesea, de quo
Amphilocum Phaedra parit, et Demophonta dolosum
ceu Phyllis deplorat, Amazoniae quoque gentis
Hippolyte parit Hippolytum, tibi, Phaedra, cupitum.

Gignit Amymone Neptuno Nauphon, isque 155
Nauplius auctorem scachi gignit Palamedem.

Neptunus creat Euryalen, quae teste fabella
transcurrisse datur fluctus quasi littora sicca.

Neptunus Cygno pater est ab Achille perempto,
qui mox in volucrem mutatur nominis huius. 160

Neptuni proles Onchestius hunc Macareum
procreat, Hippomenis quem credimus esse parentem.

136 quas **B** qs corr. qas **V**² 146 in Periclymenum littera e prima corr. **B** Periclymenum **V** 148 Anaxibia **B** Anaribia **V**
154 Paedra corr. Phaedra **V**² 157 creat **B** cat corr. ceat **V**² 158 littora **B** littor corr. littora **V**²

Aethiopum regem Nycteon et, ut puto, quendam
 Hirea, Neptuno gignit formosa Celaeno.
 Nycteus quoque Nyctimenen creat Antiopamque, 165
 que Zethum parit ac Amphiona dulce canentem.
 Aut huic Neptuno datur Alcyone peperisse
 Hirea praedictum, sed Lycum pulchra Celaeno
 Nictymenesque patrem Nyctea creavit eidem.
 Est a Neptuno pharetrata Semiramis orta. 170
 Huic quoque Neptuno Corax Tarasque creantur.
 Uxor Neptuni, velut a plerisque notatur,
 Nunc Amphitrite, nunc Amphierma vocatur.
 De cerebro Iovis est Pallas sine matre creata.
 Ex Iove Iuno parit Vulcanum, quoi generatur 175
 Cacus flammivomus, qui fertur ab Hercule victus.
 Vulcani flamma fit Crasia Corniculana,
 Tullius hinc satus est, cognomine Servius, a quo
 Tullia Servia, sed nigris avibusque sinistris.
 Semine Vulcani, quod Pallas pulvere texit, 180
 Surgit Erichthonius serpentino pede, de quo
 nascitur Eumolpus, qui te, Coty, progeneravit.
 Huic quoque Vulcano per te Phoeronia nympa
 Caeculus editus est et Caidus atque Cacumus.
 Testes Saturni Ioviali falce resecti 185
 in mare proiecti finguntur et hinc fuit orta
 magna Venus. Quoi se commiscet Iuppiter et sic
 fertur nata minor Venus et Iocus atque Cupido.
 Aut Veneri per Vulcanum Martemve Cupido

nascitur, aut prima rerum Natura Chaosque
dicuntur plerisque Cupidinis esse parentes. 190

Concubitu Iovis et Cereris Proserpina nasci
dicitur, hanc raptam ducit pro coniuge Pluto.

Aetna puella Iovi geminos peperisse Palicos
fertur, at hos quasi bis natos appello Palicos. 195

Iuppiter et virtus memorandi progenuerunt
Musas, aut Memnon et Thespias has genuerunt.

Iuppiter asseritur genuisse Phoronea, de quo
Inachus exoritur, sed abhinc venit Inachis Io.

Iuppiter ex nympha Garamantide gignit Iarbam, 200
quem legis in Libya dominum regemque fuisse.
Iuppiter esse pater Pilumni creditur, a quo
est natus Daunus, sed abhinc Venilia, mater
Iuturnae venit et Turni regis Rutulorum.

Tres Charites peperit Venus ex Iove nomen habentes, 205
quod Charis Graece sit, Gratia dicta Latine.
Pasitheam primam dic Aglaienque secundam,
Postremamque trium dici reor Euphrosynen.
Hae tres virgineo vultu pulchrae, iuveniles,
Ac hilares, manibus consertis stant manifestae, 210
discincta penitus translucenti quoque veste.

Ex Iove, dum simulat cultus faciemque Dianae,
virgo decens Callisto Lycaonis Arcada gignit,
qui generavit Iona. Sed hinc praesaga creatur
Carmentis, quae nomen habens a carmine gignit 215
Euandrum regem, Pallantis progenitorem.

195 at hos **B** athos **V** 203 Daunus **B** Dannus **V** 206 Tres Graciae marg. **B**³ Charis om. **V** 208 Euphrosynen **B**
Euphrosynem **V** 211 discincta **B** distincta **V** 212 faciemque **B** fatiemque **V**

Porrima Carmenti Postvertaque connumerantur,
namque suae comites narrantur sive sorores.

Iuppiter in specie Satyri Nycteida ludens
Antiopam gignit Amphiona, saxa moventem 220
in chitarae fidibus et Zethum rura colentem.

Tantalidem Nioben Amphion duxit et ex hac
nascuntur septem nati, totidem quoque natae,
scilicet Ismenos, simul Ilioneus Sipylusque,
Phaedimus, Alphenor et Tantalus ac Damasichthon. 225
Sed quae natarum sint nomina, non habet usus.

Europam, Cilicem, Phoenicem gignit Agenor,
Et Cadmum, Thebas qui fundavit duce vacca.

Iuppiter Europam delusit imagine tauri
et per eam genuit Lyciae Sarpedona regem 230
et divum Cretae Minoem cum Rhadamantho.

Isti Minoi Pasiphae filia Solis
Androgeum genuit, Phaedram simul ac Ariadnam.

Cadmo, qui Martis victo serpente fit anguis,
Harmonie, Veneris et Martis filia, gignit 235
Inonem, Semelen, simul Autonoe et Agauen.

Aeolides Athamas habet et Inone Learchum
ac Alium, cui nomen erat Melicerta. Sed Ino
inter Nereides, fertur Matuta Latinis,
Leucothoe Graecis; simul aequoreus Melicerta 240
Portunus nostris fertur, Graecisque Palaemon.
Nepheleque parit Athamanti Phrixon et Hellen.

Nupta Iovi Bacchum Semele Cadmeia gignit,
Baccho Minois Ariadne iuncta, Thoantem,

217 Carmaenti **BV** : Postuenta que **B** Postuentaue **V** 227 Phoenicem **B** Phenicem corr. Phoenicem **V**² 231 Cretae **B**
Crethae **V** 240 Leucothoe **B** Leucothae **V**

ex hoc Hypsipyle Lemni regina creatur, 245
ex qua Iason habet simul Euneon atque Thoantem.

Atque Thyoneon Baccho legitur genuisse
Icaris Erigone, specie dum fallitur uvae.

Plurima narratur sortiri nomina Bacchus, 250
nam datur: Ignigena, Liber, Lenaeus, Iachus,
Euan, Nyctelius indetonsusque Thyoneus
ac Bisnatus et hinc Dionysius atque Lyaeus,
Vinipotens, Vinigenitor, Nyseus, Bromiusque,
Corniger atque puer inconsumptaeque iuventae.

Uxor Aristaei fuit Autonoe: genuitque 255
a propriis canibus Actaeona dilacerandum.

Sed serpentigenae fit Echionis uxor Agaue
quae contemnentem sacra Bacchi Penthea gignit,
nascitur inde Dryas et Siton, quoniam amore
Neptunus caluit. Istoque Dryante Lycurgus 260
processit, genitor qui Phyllidis est et Opheltis,
quem mora Graecorum dedit Archemorum vocitari.

A Iove decipitur pastoris imagine Nympha
Menosis et parit Aona, qui pater esse Dymantis
fertur. Et hinc Hecuba venit et rex Labdacus, a quo 265
Laius et Alcmena mater trahit Herculis ortum.

Ex Laio natus fuit Oedipus ille nefandus
occisor patris. Hinc Iocasta parens male nupta
Antigonen, simul Ismenen, necnon Polynicem
gignit et Eteoclem. Sed Thessandrum Polynici 270

248 specie **B** specie **V** 251 Nyctelius **B** Nyctellius **V** 269 Antigonen simul Ismenen **B** Antigonen simul Ismenem **V**

edidit Argia, proles patientis Adrasti.

A Iove sub forma deluditur Amphitryonis
Argolis Alcmena, materque fit Herculis huius,
cui caelum plures magnique dedere labores:
Cerberus, Antaeus, Achelous, Nessus et Hydra, 275
angues, Cacus, equi, leo, sus Geryonque Pholusque,
Busiris, Stadium, Centaurus, cerva dracoque.

Insuper Alcmena gravidata per Amphitryonem
Iphiclon ediderat, de quo satus est Iolaus.

Herculis est Hyllus Aetolide Deianira. 280

Herculis ex Iole Lamus est. Tamen, Ormeni nympa,
Hercule feta, paris et Agyllea Tlepolemumque,
utque reor, multis Iole solet Omphala dici.

Herculeo gravidata e semine Rhoea sacerdos
gignit Aventinum, vestitum pelle leonis. 285

A Iove Lucifer est, huic Ceyx Daedalionque
versus in accipitrem. Tamen ipse prius generavit
hanc Chionen, quae Mercurio parit ingeniosum
furtis Autolycum, Phoeboque Philemona clarum
carmine vocali. Sed Ceyx et sua coniunx, 290
Aeolis Halcyone, volucrum sensere figuras.

Iuppiter Hippotade Segesta te generavit,
Aeole, qui rex est et ventorum dominator.
Hic quoque signati de te sunt, Aeole, nati:
Sisyphus ac Athamas et Cretaeus Cephalusque, 295
Salmon, Missemis, Laertes Acrisiusque
et Macareus Canacheque, sui male fratris amica

277 Centanrus **B** Centaurus **V** 284 Herculeo **B** Hercules **V** 291 Halcyone **B** Alcyone **V** 292 Hippotade **B** Hippodade
V 295 Sisypus **B** Sisyphus **V** : Cretaeus **B** Crethaeus **V**

et Saline, simul Halcyone Ceycis amata.
Aut et Acrisio, qui facundum per Ulixem
filius esse Iovis et avus iactatur Ulixis, 300
Sisyphus ac Athamas et Laertes generantur.
 Sisyphus Aeolides genuisse Creonta, Creusae
patrem fertur et hanc Iason pro coniuge duxit.
 Nephele nupsit Athamanti, nupsit et Ino,
sed successive; geminamque dat utraque prolem. 305
 Cretaeus Peliam generavit et Aesona, patrem
Iasonis: hic Colchis pinu tritonide vellus
ex auro tollit, Medae fetus amore.
Iasonis est patruus Pelias, rex Thessalus; isque,
Protesilae, tuum genitorem gignit Acastum, 310
necnon Alcestim, redimentem fata mariti
ac alias natas, patri pietate nocentes.
 Aurorae Cephalus Adamatus Erichthida Procrim
duxit et hanc perimit iaculum fatale mariti.
 Laertes summe versutum gignit Ulixem. 315
 Isti Penelope datur Icaris, haec parit illi
Telemachum Circeque, venefica filia solis,
Telegonum parricidam producit Ulixi.
 Acrisius pater est Danaes, quae Persea gignit.
Ex Iove concipiens Epaphum parit Inachis Io. 320
Nascitur ex Epapho Belus cognomine Priscus,
Ex Belo Danaus, Aegyptus, Ninus Abasque.
Huic Danao natas fore quinquaginta notamus,
hic sed Amymonen et Hypermestram numeramus.

302 Creusae **B** Creusa **V** 304 Athamanti **B** Atamanti corr. Athamanti **V**² 313 Erichthida **B** Erichtida **V** 322 Ninus **V**
Nimis **B** 323 huic **B** hiuc **V** 324 Hypermestram **B** Hypermestra **V**

Aegyptus totidem natis miser atque beatus 325
 exstitit atque Linus hic natis est sociatus.
 Nino, qui Niniven fundatam nominat a se,
 Taram progenuit pharetrata Semiramis, a quo
 prodit Dircetus, aut, ut plerisque videtur,
 Dirce, quae fuerat in piscis versa figuram; 330
 hinc, ut opinor ego, datur Agrimonia nasci.
 Quattuor hi nati memorato dantur Abanti:
 Proetus, Agenor, Acrisius, Belusque secundus.
 Proetus sessorem Pegasi, monstrique triformis
 gignit victorem de nomine Bellerophontem. 335
 Aut hic Bellerophon natus fuit ex patre Glaucos,
 quem Glaucum reor ex Merope per Sisyphon ortum.
 Ex isto Proeto dicuntur Proetides ortae,
 quae falsis vacuas implent mugitibus auras.
 Europam, tauro delusam, tres quoque natos, 340
 Cadmum, Phoenicem Cilicemque creavit Agenor.
 Acrisius Danaen creat, hanc Iovis aureus imber
 compluit, unde parit praestantem Persea, notum
 caede Medusaea, qui nigris ducit ab Indis
 Andromeden Cepheida Geryonisque parentem 345
 gignit Erytheon et Gorgophonem, sed et idem
 gignit Achimeniden, de quo trahit Orchamus ortum.
 Isque per Eurynomen narratur progenuisse
 Illam Leucothoen, de cuius corpore virga
 turea surrexit, tumulumque cacumine rupit. 350
 Gorgophonis proles fore Lampsacus Amphitryonque

326 sociatus **BV** 333 Proetus **B** Proettus **V** 334 triformis **B** formis **V** 345 Andromeden **B** Andromedem **B** :
 Geryonisque **O** Geyonisque **B** 347 Achimeniden **B** Achymenidem **V**

fertur, et his addunt complures Electrionem.

Inferior Belus creat Annam, Pygmalionem,
necnon Didonem, quam fallit Troicus hospes.

A Iove sub specie cygni Leda vitiata 355
Pollux et Castor, Helene venit et Clytaemnestra.
Aut Iove cygnino Pollux Heleneque creantur,
Tyndareoque toro Castor, Clytaemnestra creantur.

Troiae fax Helena parit Hermionem Menelao,
sed Clytaemnestra parit Agamemnonis Iphigeniam, 360
necnon Electran et egentem mentis Orestem.

Aut dicas aquilae speciem simulante Dione
ad Nemesim fugisse Iovem sub imagine cygni.
Sic illi Nemesis parit ovum, quod tibi, Leda,
affert Mercurius et ab hinc Helene fuit orta. 365

Iuppiter Aeginan Asopida lusit in igne,
hinc satus Aeacus est et ab hinc Phocus Telamonque,
fratris et occisor Peleus, cui magnus Achilles
nascitur ex Thetide. Sed Achilli Deidamia
Scyrias, elusa muliebri tegmine, Pyrrhum 370
sive Neoptolemum gignit Peripelicamque,
sicut opinantur multi, Pyrrhoque Molossum
Hectoris Andromache peperit post tempora Troiae;
iste Molossus habet Magnetem nomine natum.

Hesionen natam Troiani Laomedontis 375
Aeacidem Telamon rapit et pro coniuge ducit,
Unde venit Teucer, necnon Telamonius Ajax.

Ex Iove Latona, Titani nata Gigantis

356 Clytaemnestre **BV** 358 toro **B** thoro **V** 369 in Achilli littera prima i corr. **B** 375 Hesionen **B** Hesionem **V**

Asteriesque soror, fertur genuisse Dianam
 Et Phoebum, de quo rex Aeetes generatur. 380

 Huic Hypsea parit Medeam Chalciopenque,
 necnon Apsyrto membratim dilacerandum.

 Chrysothemis natam Parthenon nomine dictam
 Phoebopro genuit Chioneque Philemona notum
 Carminem vocali, sed Aristaeum tibi, Phoebe, 385
 Cyrene gignit et Larissaea Coronis
 Aesculapium, qui summus et optimus est medicorum
 atque Linum, canibus lacerandum, nata Crotopi.

 Calliope Phoebopro parit Orphea, sed datur iste
 Calliopes, necnon Oeagri filius esse. 390

 Phoebus item Branchon et Miletum generavit
 illum, cui profugo Maeandri filia iuncta
 nomine Cyane Chaunum cum Byblide gignit.

 Ex Phoebopro satus est Oecleus pater Amphiarai,
 huic Catillus et Alcmaeon datur ex Eriphyle, 395
 qui Catillus habet tres natos: namque Coracem,
 necnon Tiburton et Catillon creat ex se.

 Credetur a multis Phoebo sanguine nasci
 Hermione, Talai coniunx et mater Adrasti,
 qui creat Argiam Polynicis Deipylonque, 400
 quam sibi magnanimus Tydeus pro coniuge duxit.

 Per Clymenen Phoebopro Phaeton datur, Heliadesque,
 sed Phäethusa prior est, Lampetieque secunda.

 Iuppiter omnipotens generavit Atlantide Maia
 Mercurium, de quo gignit Venus Hermaphroditum, 405

382 Apsyrto **B** Absyrto **V** 383 Parthenon **B** Partheon corr. Parthenon **V**² 395–396 et Alcmaeon datur ex Eriphyle,
 / qui Catillus om. **V** 400 Deipylonque **B** Deiphylonque **V**

Et tu, Muta, Lares geminos, qui compita servant,
Philologia, deam memorem, sed Myrtilon illum
aurigam Clytia. Chione quoque Mercurio dat
Autolycum, quoi proditor ille Sinon generatur,
necnon Anticlia versuti mater Ulixis. 410

A Iove Taygeta vitiatur Atlantis et inde
Tantalus ille miser ortum trahit et Lacedaemon.
Tantalus hic Pelopem creat et Niobem Pelopique
cursu devicta coniungitur Hippodamia,
Plisthenem pariens, Atreum simul atque Thyesten. 415

Plisthenes pater est Agamemnonis et Menelai.
Sed male nupta suo patri Pelopea Thyesti
Aegisthum gignit, qui post Agamemnona mactat.

Iuppiter Electram deflorat Atlantida, de quo
Dardanus et Teucer nascuntur. Dardaniumque 420
Dardanus appellat, sed Erichthonius datur illi,
a quo Tros genitus Ilum creat et Ganymedem,
necnon Assaracum. Sed ab Ilo sunt generati
coniunx Aurorae Tithonus Laomedonque.

Aut hic Laomedon creat Hesionam Priamumque, 425
necnon Antigonem, quae facta ciconia fertur,
et te, Tithonum, genitorem Memnonis huius,
cuspidem quem valida dirus traiecit Achilles,
et quoi Memnonides dant annua festa volucres.

Sed Priamo per Alixiroen miser Aesacus ille 430
in mergum versus, Hecubaque Dymantide nasci
asseritur Cassandra, Polyxena, mater Iuli

411 viciatur **B** : vitiatur **V** 414 coniungitur corr. **B**³ coniungitur **V** 421 Erichthonius **B** richthonius **V** 429 Memnonides
B Memnoides **V**

dicta Creusa, simul Paris, Hector Deiphobusque,
Troilus, Ilioneus, Helenus, parvus Polydorus,
quem male corruptus perimit Polymestor ob aurum. 435

His quoque Pulidamas iungi solet atque Polites
et Chaon miser et Polymestoris Iliona.

Hectoris Andromache parit Astyanacta, paternae
turis de summo per Graecos praecipitandum.

Oenone nympa Paridi parit Hermaphroditum. 440

Filius Assarici Capys Anchisam creat, isque
per Venerem gignit Aeneam, patris amantem,
unde Creusa parens est Ascanii vel Iuli,
namque binominis est. Sed Silvius ortus in altis
silvis Aeneae de te Lavinia dictus 445

Postumus est, quia post tumulum fuerat patris ortus.

Inde Latinus, et hinc Clarus, successit at illi

Epytus, inde Capys, hinc Capetus, hinc Tiberinus.

Acrota cum Remulo sunt nati de Tiberino,
dumque perit Remulus vi fulminis, Acrota sceptrum
tradit Aventino, sed abinde Procas capit illud, 450

inde Palatinus, post quem germanus Amuli

stat Numitor, de quo sunt Lausus et Ilia nati,

sed Lausum patruus occidit Amulius istum.

Ilia Vestalis vim Martis passa gemellos 455

edidit, atque prior Remus est et Romulus alter,

occisor fratris, Romanae conditor urbis.

Hinc stat Romani Tatius regni moderator,

quoi Numa Pompilius successit, legis amator,

433 Deiphobusque **B** Deiphoebusque **V** 436 his **B** is corr. his **V**² 445 Aeneae **B** Aeneae **V** 446 tumulum fuerat **B**
fuerat tumulum **V** 450 falminis **B** fulminis **V** 451 caput **BV** 452 Amili **B** Amuli **V**

Tullius hinc Hostilius, et post hunc subit Ancus, 460
 post quem Tarquinius Priscus, quoi Tullius ille
 Servius ex serva genitus, subit inde Superbus
 Tarquinius, quoi Iulius, huic Augustus et illi
 Tiberius, Christum sub quo legimus crucifixum.
 Tiberium sequitur Caius, quoi Claudius acer, 465
 huic Nero crudelis, quoi Galba, sed huic subit Otho,
 hinc Vitellius est, post quem stat Vespasianus,
 filius huic Titus, quoi frater Domitianus,
 huic quoque Nerva senex, sed Traianus subit illi
 Hispani generis, sedet Aelius hinc Adrianus, 470
 hinc Antoninus Pius est, post hunc quoque Verus
 Antoninus habet regnum, sed Lucius illi
 est Antoninus successor in ordine regum.

470 Ispani **BV** 471 Antoninus **B** Anthoninus **V**

472 Antoninus **B** : Anthoninus **V** : regnus **BV**

BIBLIOGRÁFIA

- BARTONIEK Emma (1940), *Codices manu scripti Latini medii aevi*. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest.
- BERKOVITS Ilona (1962), *A magyarországi corvinák*. Magyar Helikon, Budapest.
- COD. LAT. 423. online. <http://www.corvina.oszk.hu/corvinas-html/hub1codlat423.htm> (letöltve 2014. november 9.)
- CSAPODI Csaba (1973), *The Corvinian Library. History and Stock*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- CSAPODI Csaba (1975), „Janus Pannonius könyvei és pécsi könyvtára” = *Janus Pannonius. Tanulmányok*. szerk. KARDOS Tibor – V. KOVÁCS Sándor, Akadémiai Kiadó, Budapest, 195-196.
- CSAPODI Csaba – CSAPODINÉ GÁRDONYI Klára. (1967), *Bibliotheca Corviniana*. Magyar Helikon-Corvina, Budapest. 1. kiadás.
- CSAPODI Csaba – CSAPODINÉ GÁRDONYI Klára. (1990), *Bibliotheca Corviniana*. Magyar Helikon-Corvina, Budapest. 4. bővített és átdolgozott kiadás.
- CSAPODI Csaba – CSAPODINÉ GÁRDONYI Klára. (1988), *Bibliotheca Hungarica. Kódexek és nyomtatott könyvek Magyarországon 1526 előtt*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- CSAPODI Csaba – CSAPODINÉ GÁRDONYI Klára (1990), „Mátyás király könyvtára” = *Bibliotheca Corviniana 1490-1990. Nemzetközi Corvinakiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban Mátyás király halálának 500. évfordulójára*. szerk. FÖLDESI Ferenc, Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 13–31.
- CSONTOSI János (1881), „Latin Corvin-codexek bibliographiai jegyzéke”, *MKSzle* 6, 137–176.
- DNP: Hubert CANCIK – Helmuth SCHNEIDER szerk. (1997), *Der Neue Pauly. Enzyklopädie der Antike*. Metzler, Stuttgart. 2. és 3.kötet.
- FÓGEL János (1927), „A Corvina-könyvtár katalógusa” = *Bibliotheca Corvina*, szerk. FRAKNÓI Vilmos et al., Szent István Akadémia, Budapest. 21, 179.
- Concetta Carestia GREENFIELD (1981), *Humanist and Scholastic Poetics, 1250–1500*. Associated University Presses, London.
- André HEVESY (1923), *La bibliothèque du roi Matthias Corvin*. Pour les membres de la Société française de reproductions de manuscrits à peintures, Paris.

- Ralph HEXTER (2002), "Ovid in the Middle Ages: Exile, Mythographer, Lover" = *Brill's Companion to Ovid*. szerk. Barbara WEIDEN BOYD, Brill, Leiden, 431.
- HOFFMANN Edit (1929), *Régi magyar bibliofilek*. Magyar Bibliophil Társaság, Budapest.
- JANKOVITS László (2012), *Nobilis Ingenio. Janus Pannonius költészete*. Magyar PEN Club – Concord Media Jelen, Arad.
- KERÉNYI Károly (1977), *Görög mitológia*. Gondolat, Budapest.
- MADAS Edit (2008), „A Corvina újkori története Magyarországon” = *A holló jegyében – Fejezetek a Corvinák történetéből*. szerk. Monok István, Corvina – Országos Széchényi Könyvtár, Budapest. 65-82.
- Jenny MARCH szerk. (2001), *Cassell's Dictionary of Classical Mythology*, Cassel & Co, London.
- MAYER Gyula (ed., 2014), *Iani Pannonii Opera quae manserunt omnia*. Vol. II/1. Balassi Kiadó, Budapest.
- Geoffrey MILES., (szerk., 2009), *Classical Mythology in English Literature. A Critical Anthology*. Routledge, London.
- PECZ Vilmos szerk. (1985), *Ókori Lexikon*, II/2.kötet. Könyvértékesítő Vállalat, Budapest.
- Wilhelm Heinrich ROSCHER szerk. (1886), *Ausführliches Lexikon der Griechischen und Römischen Mythologie*. Teubner, Lipcse. 1. kötet: Aba–Evan.
- ROZSONDAI Marianne (2008), „A Corvin Mátyás számára készített aranyozott bőrkötésekről”. = *A holló jegyében - Fejezetek a Corvinák történetéből*. szerk. Monok István, Corvina – Országos Széchényi Könyvtár, Budapest. 178-193
- Jean SEZNEC (1953), *The Survival of the Pagan Gods*. Harper & Brothers, New York.
- SZEPESY Tibor (2013), *Bevezetés az ógörög verstanban*. ELTE Eötvös József Collegium, Budapest.
- SZIGETHY Gábor szerk. (2003), *Janus Pannonius. Beszéddek, levelek*. Neumann Kht., Budapest.
online: <http://mek.oszk.hu/05900/05949/html/gmjjanus0003.html> (letöltve 2014.dec.20.)
- TAR Ibolya (1988), *Latin metrika*. JATEPress, Szeged.
- THALLÓCZY LAJOS (1891) „Corvin-codexekről” *MKSzle* 16, 1-9.
- Rosalind THOMAS (1989), *Oral Tradition and Written Records*. Cambridge University Press, Cambridge.
- TLL: *Thesaurus Linguae Latinae, C-Comus*. (1912). Teubner, Lipcse.
- TLLO: *Thesaurus Linguae Latinae. Onomasticon, Volumen II*. (1909). Teubner, Lipcse.

Martin L. WEST (1999), *Szövegkiadás és szövegkritika*. Typotex, Budapest.

ZSUPÁN Edina (2008), „Katalógustételek – II. terem”=. *Csillag a holló árnyékában. Vitéz János és a humanizmus kezdetei Magyarországon*. szerk. MONOK István, Országos Széchényi Könyvtár, Budapest. 136–191.

TARTALOMJEGYZÉK

1. Praefatio	1
1.1 A kéziratokról.....	1
1.1.1 A Cod. Lat. 423 fizikai tulajdonságai	1
1.1.2. A Cod. Lat. 423 tartalma.....	3
1.1.3. A Cod. Lat. 423 provenienciája	4
1.1.4 A Cod. 250 (ÖNB).....	5
1.2 Sigla	6
1.3 Orthographica.....	7
1.4 Stemma.....	9
1.5 Metrica	10
2. A <i>Genealogiae deorum</i> mint humanista költemény.....	11
3. Poeta Christianus: <i>Genealogiae Deorum</i>	18
Bibliográfia.....	36
Tartalomjegyzék.....	39